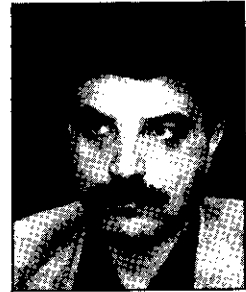

مبانی حسابداری اوراق مشارکت*

منصور شمس احمدی

* این مقاله به سمینار «اوراق بهادار با نرخ بازده ثابت و اوراق

مشارکت» که در ۳ و ۴ بهمن ماه ۱۳۷۳ به وسیله انجمن

حسابداران خیره ایران برگزار شد، ارائه شده است.

اوراق مشارکت اوراقی است مبنی بر تعهد صادرکننده دایر بر پرداخت اصل مبلغ در سررسید و سود تضمین شده (بهره) در طول مدت صدور تا سررسید به طور ادواری و به شکل درصدی از ارزش اوراق. اگر مشارکت را «اجتماع حقوق مالکین متعدد در شینی واحد به نحو اشاعه» بدانیم بهتر است این گونه اوراق «اوراق مشارکت» نامیده نشود. در صورت به کار نبردن واژه اوراق قرضه و تا پیدا کردن واژه مناسب دیگری در این بحث از واژه «اوراق مشارکت» استفاده می شود و از بین انواع اوراق مشارکت، حسابداری اوراق مشارکت با نرخ سود تضمین شده ثابت مورد بحث قرار می گیرد.

بهای تمام شده سرمایه گذاری در اوراق مشارکت

بهای تمام شده سرمایه گذاری در اوراق مشارکت عبارت است از مجموع ارزش فعلی مبلغ اوراق مشارکت و ارزش فعلی سودهای تضمین شده. ارزش فعلی با توجه به نرخ بهره در بازار آزاد که در تاریخ سرمایه گذاری حاکم است محاسبه می شود. سود تضمین شده براساس نرخى که در این گونه اوراق ثبت می شود محاسبه و در فواصل زمانی معین پرداخت می شود.

فرض کنید شرکت «الف» مبلغ ۱,۰۰۰,۰۰۰ ریال اوراق مشارکت ۲۰٪ شرکت «ب» را که

سررسید آن چهار سال دیگر است و سود تضمین شده آن هر ۶ ماه یکبار پرداخت می شود خریداری کند. بهای تمام شده این اوراق با دو فرض نرخ بهره ۳۰٪ و ۱۶٪ به شرح جدول شماره (۱) است.

روش ثبت حسابها

در صورتی که اوراق مشارکت در مثال قبل بدون صرف یا کسر به فروش برسد روش ثبت حسابها در دفاتر صادرکننده و سرمایه گذار به شرح جدول شماره (۲) می باشد.

در صورتی که اوراق مشارکت مزبور با صرف (کسر) صادر می شود ثبت حسابها در دفاتر صادرکننده و سرمایه گذار به شرح جدول شماره (۳) است.

دفاتر صادرکننده معمولاً به روش ناخالص و دفاتر سرمایه گذار معمولاً به روش خالص ثبت می شوند.

روشهای تخصیص صرف و کسر اوراق مشارکت

هدف از تخصیص اضافه بها و تخفیف (صرف یا کسر) اوراق مشارکت، انعکاس مطلوب درآمد حاصل از سرمایه گذاری (هزینه) از نظر صادرکننده در اوراق مشارکت است. بنابراین برای ثبت و گزارش تأثیر صرف (کسر) بر درآمد سرمایه گذاری، طبق اصل

تطابق هزینه ها با درآمدها صرف (کسر) باید طی مدت باقیمانده اوراق مشارکت مستهک شود. برای تخصیص صرف (کسر) دو روش به شرح زیر وجود دارد:

۱- روش خط مستقیم.

۲- روش سود تضمین شده (بهره) مؤثر

روش خط مستقیم

طبق این روش صرف (کسر) اوراق مشارکت در طول مدت اوراق مشارکت تا سررسید به اقساط مساوی تخصیص داده می شود. نحوه ثبت تخصیص صرف (کسر) در حسابها در صورت استفاده از روش خط مستقیم به شرح جدول شماره (۴) است.

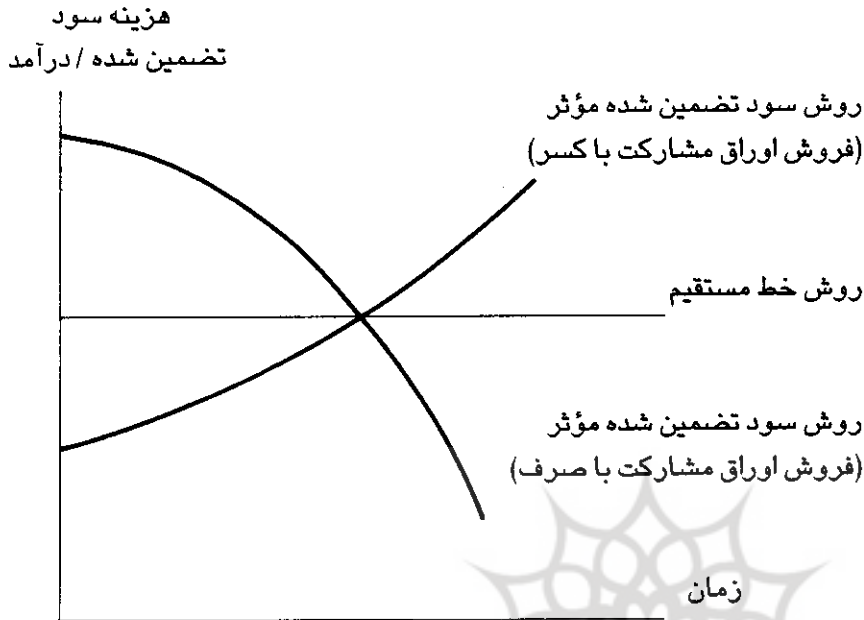
روش سود تضمین شده مؤثر

به منظور انعکاس هزینه واقعی استقراض (درآمد از نظر سرمایه گذار) از روش سود تضمین شده مؤثر برای استهلاک صرف (کسر) اوراق مشارکت استفاده می شود. در این روش نرخ سود تضمین شده مؤثر نسبت به مبلغ واقعی اوراق مشارکت باقیمانده اعمال می شود.

نحوه محاسبه هزینه (درآمد) سود تضمین شده و استهلاک کسراوراق مشارکت در مثال قبل به شرح جدول شماره (۵) است.

در مورد صرف اوراق مشارکت نیز محاسبات مشابهی انجام خواهد شد.

نمودار تغییرات هزینه در مستهلک کردن صرف (کسر) اوراق مشارکت در روشهای خط مستقیم و سود تضمین شده مؤثر

ارزیابی روشهای خط مستقیم و سود تضمین شده

در روش خط مستقیم در هر دوره مبلغ ثابتی به حساب هزینه منظور می‌شود. در صورتی که در روش سود تضمین شده برای تعیین مبلغ هزینه نرخ ثابتی بر ارزش دفتری اوراق مشارکت اعمال می‌شود. تغییرات هزینه در روشهای خط مستقیم و سود تضمین شده مؤثر مطابق نمودار مقابل است.

روش خط مستقیم به دلیل سادگی بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد. به‌رحال طبق اصول متداول حسابداری در صورتی که نتیجه بکارگیری روش سود تضمین شده با روش خط مستقیم مغایرت چشمگیری داشته باشد باید از روش سود تضمین شده مؤثر استفاده کرد. از آنجا که اهمیت در مؤسسات مختلف متفاوت است روش استهلاک صرف (کسر) صادرکننده ممکن است با روش مورد استفاده سرمایه‌گذار متفاوت باشد.

نحوه انعکاس اوراق مشارکت در صورت‌های مالی

اوراق مشارکت در صورت‌های مالی صادرکننده باید به ارزش دفتری و تحت سرفصل بدهیهای بلندمدت (به استثنای آن گروه از اوراق مشارکت که طی سال بعد با خرید می‌شود) گزارش شود.

مانده مستهلک نشده کسر اوراق مشارکت از ارزش اسمی اوراق مشارکت پرداختنی کسر و مانده تخصیص نیافته صرف اوراق مشارکت به ارزش اسمی آن اضافه می‌شود. طبق استانداردهای پذیرفته شده حسابداری مانده تخصیص نیافته کسر یا صرف اوراق مشارکت نباید تحت سرفصل مخارج یا درآمدهای انتقالی به دوره‌های بعد طبقه‌بندی شود. طبق استانداردهای مزبور ارزش اسمی اوراق مشارکت و نرخ بازدهی باید در صورت‌های مالی و یا یادداشتهای همراه آنها افشا شود. نحوه انعکاس اوراق مشارکت در صورت‌های مالی واحد صادرکننده به شرح جدول شماره (۶) است.

نحوه طبقه‌بندی اوراق مشارکت در

جدول شماره (۱)

بهای تمام‌شده اوراق مشارکت ۲۰٪ و دوره پرداخت ششماهه با دو فرض
نرخ بهره ۳۰٪ و ۱۶٪ در تاریخ صدور اوراق

فرض اول نرخ بهره ۳۰٪	فرض دوم نرخ بهره ۱۶٪
ریال ۳۲۶,۹۰۰ ^(۱)	ریال ۵۴۰,۳۰۰
ارزش فعلی ۱,۰۰۰,۰۰۰ ریال با نرخ ۱۵٪ (۸٪) پس از ۸ دوره ۸ شش‌ماهه	
اضافه می‌شود: مجموع ارزش فعلی سودهای تضمین شده ۶ ماهه با نرخ ۱۵٪ (۸٪) برای ۸ دوره ۶ ماهه	
ریال ۴۴۸,۷۳۰ ^(۲)	ریال ۵۷۴,۶۶۰
ریال ۷۷۵,۶۳۰	ریال ۱,۱۱۴,۹۶۰
ریال ۱,۰۰۰,۰۰۰	ریال ۱,۰۰۰,۰۰۰
ریال (۲۲۴,۳۷۰)	ریال ۱۱۴,۹۶۰
اضافه بها (تخفیف) [صرف (کسر)] اوراق مشارکت	

$$(۱) ۱,۰۰۰,۰۰۰ \times 0/۳۲۶۹$$

$$(۲) ۱,۰۰۰,۰۰۰ \times ۲۰\% \times \frac{۱}{۴} \times ۴/۴۸۷۳$$

صورت‌های مالی واحد سرمایه‌گذار بستگی به قابلیت فروش اوراق مشارکت و تصمیم سرمایه‌گذار برای نگهداری آن اوراق دارد. در صورتی که اوراق مشارکت قابل فروش بوده و سرمایه‌گذار تصمیم به فروش آنها در کوتاهمدت داشته باشد، سرمایه‌گذاری تحت سرفصل دارایی‌های جاری طبقه‌بندی می‌شود. در صورتی که سرمایه‌گذار تصمیمی به فروش اوراق در کوتاهمدت نداشته باشد و یا اوراق قابل فروش نباشد، اوراق مشارکت تحت سرفصل سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت طبقه‌بندی می‌شود. نحوه انعکاس اوراق مشارکت در صورت‌های مالی واحد سرمایه‌گذار به شرح جدول شماره (۷) است. در صورت‌های مالی واحد سرمایه‌گذار می‌توان مشابه صادرکننده اوراق، سرمایه‌گذاری را به مبلغ اسمی نشان داده و مانده تخصیص نیافته تخفیف را از آن کسر کرد.

در صورتی که قیمت بازار اوراق مشارکت کمتر از قیمت تمام شده آن باشد و پیشبینی نشود که این کاهش دائمی خواهد بود

سرمایه‌گذاری در اوراق مشارکت باید به میزان قیمت بازار کاهش یابد و زیان مربوط در حساب سود و زیان سال منظور شود.

هزینه صدور اوراق مشارکت

کلیه هزینه‌های مرتبط با صدور اوراق مشارکت نظیر چاپ فرمها و غیره، طبق اصول متداول حسابداری تحت عنوان هزینه صدور اوراق مشارکت و تحت سرفصل سایر داراییها طبقه‌بندی شده و در طی دوره تاریخ صدور تا سررسید مستهک می‌شوند. دلیل این امر آن است که هزینه‌های صدور اوراق مشارکت باید در طی دوره‌ای که درآمد حاصل می‌شود به حساب منظور گردد. برخی حسابداران معتقدند که این هزینه‌ها باید از خالص دریافتی بابت فروش اوراق مشارکت کسر شود. در این روش، کسر اوراق مشارکت افزایش و یا صرف آن نسبت به روش قبل کاهش می‌یابد. بنابراین هزینه صدور اوراق مشارکت در واقع برحسب افزایش هزینه سود تضمین شده در طی عمر اوراق مستهک

می‌شود. در صورتی که روش مستهک کردن کسر یا صرف منطبق با روش مستهک کردن هزینه صدور اوراق مشارکت باشد تأثیر آن در سود و زیان دوره در نتیجه استفاده از هر یک از دو روش مشابه خواهد بود. تنها تفاوت در نحوه انعکاس در ترازنامه است. طبق بیانیه مفاهیم حسابداری شماره (۶) هزینه صدور اوراق مشارکت به‌عنوان مخارجی که ماهیت دارایی داشته باشد طبقه‌بندی نمی‌شوند. بنابراین استفاده از روش دوم به‌منظور انطباق با آن بیانیه توصیه می‌شود.

سایر موارد

روشهای حسابداری در مورد تحصیل اوراق مشارکت در فواصل زمانی بین تاریخهای پرداخت سود تضمین شده و مواردی که دوره‌های پرداخت سود تضمین شده منطبق با دوره مالی نیست مستلزم محاسبات و انجام ثبتهایی است که در این بحث به آنها اشاره نشده است.

جدول شماره (۲)

روش ثبت حسابها در صورت صدور اوراق مشارکت بدون صرف (کسر)

دفاتر صادرکننده	دفاتر سرمایه‌گذار
بانک ۱,۰۰۰,۰۰۰	سرمایه‌گذاری در اوراق مشارکت ۱,۰۰۰,۰۰۰
اوراق مشارکت پرداختنی ۱,۰۰۰,۰۰۰	بانک ۱,۰۰۰,۰۰۰
در تاریخ تحقق سود تضمین شده:	
هزینه سود تضمین شده ۱۰۰,۰۰۰	سود تضمین شده دریافتنی ۱۰۰,۰۰۰
سود تضمین شده پرداختنی ۱۰۰,۰۰۰	درآمد سرمایه‌گذاری در اوراق مشارکت ۱۰۰,۰۰۰

جدول شماره (۳)

روش ثبت حسابها در صورت صدور اوراق مشارکت با صرف (کسر)

دفاتر صادرکننده	دفاتر سرمایه‌گذار
الف) صدور اوراق با کسر	
بانک ۷۷۵,۶۲۰	سرمایه‌گذاری در اوراق مشارکت ۷۷۵,۶۲۰
کسر اوراق مشارکت ۲۲۴,۳۷۰	بانک ۷۷۵,۶۲۰
اوراق مشارکت پرداختنی ۱,۰۰۰,۰۰۰	
ب) صدور اوراق با صرف	
بانک ۱,۱۱۴,۹۶۰	سرمایه‌گذاری در اوراق مشارکت ۱,۱۱۴,۹۶۰
اوراق مشارکت پرداختنی ۱,۰۰۰,۰۰۰	بانک ۱,۱۱۴,۹۶۰
صرف اوراق مشارکت ۱۱۴,۹۶۰	

جدول شماره (۴)

روش ثبت تخصیص صرف (کسر) در حسابها در روش خط مستقیم

دفاتر صادرکننده		دفاتر سرمایه‌گذار	
الف) اوراق با کسر:		بانک	۱۰۰,۰۰۰
هزینه سود تضمین شده	۱۲۸,۰۴۶	سرمایه‌گذاری در اوراق مشارکت	۲۸,۰۴۶
بانک	۱۰۰,۰۰۰	درآمد سرمایه‌گذاری در اوراق مشارکت	۱۲۸,۰۴۶
ب) اوراق با صرف:		بانک	۲۸,۰۴۶
هزینه سود تضمین شده	۸۵,۶۳۰	بانک	۱۰۰,۰۰۰
صرف اوراق مشارکت	۱۴,۳۷۰	سرمایه‌گذاری در اوراق مشارکت	۱۴,۳۷۰
بانک	۱۰۰,۰۰۰	درآمد سرمایه‌گذاری در اوراق مشارکت	۸۵,۶۳۰

جدول شماره (۵)

نحوه محاسبه استهلاک کسر اوراق مشارکت در روش سود تضمین شده مؤثر

پایان دوره	هزینه (درآمد) سود تضمین شده	سود تضمین شده	استهلاک کسر	ارزش دفتری اوراق مشارکت
	(۱)	(۲)	(۳)	(۴)
اول	۱۱۶,۳۴۴	۱۰۰,۰۰۰	۱۶,۳۴۴	۷۹۱,۹۷۴
دوم	۱۱۸,۷۹۶	۱۰۰,۰۰۰	۱۸,۷۹۶	۸۱۰,۷۷۰
سوم	۱۲۱,۶۱۵	۱۰۰,۰۰۰	۲۱,۶۱۵	۸۳۲,۳۸۵
چهارم	۱۲۴,۸۷۶	۱۰۰,۰۰۰	۲۴,۸۷۶	۸۵۷,۲۶۱
پنجم	۱۲۸,۵۸۹	۱۰۰,۰۰۰	۲۸,۵۸۹	۸۸۵,۸۵۰
ششم	۱۳۲,۸۷۷	۱۰۰,۰۰۰	۳۲,۸۷۷	۹۱۸,۷۲۷
هفتم	۱۳۷,۸۰۹	۱۰۰,۰۰۰	۳۷,۸۰۹	۹۵۶,۵۴۶
هشتم	۱۴۳,۴۶۴	۱۰۰,۰۰۰	۴۳,۴۶۴	۱,۰۰۰,۰۰۰
	۱,۰۲۴,۳۷۰	۸۰۰,۰۰۰	۲۲۴,۳۷۰	

$$(۱) = ۴ \times ۳۰ \times \frac{1}{۲}$$

$$(۳) = (۱) - (۲)$$

$$(۲) = ۱,۰۰۰,۰۰۰ \times ۳۰ \times \frac{1}{۲}$$

$$(۴) = (۳) + (۴)$$

جدول شماره (۶)

نحوه انعکاس اوراق مشارکت در صورت‌های مالی واحد صادرکننده

ریال	بدهیهای بلندمدت:	(به‌عنوان مثال در پایان سال اول)
۱,۰۰۰,۰۰۰	اوراق مشارکت پرداختی به ارزش اسمی (سررسید...)	
۱۸۹,۲۳۰	نرخ سود تضمین شده ۲۰٪ که در پایان هر دوره ششماهه پرداخت می‌شود)	
۸۱۰,۷۷۰	کسر می‌شود: تخفیف تخصیص نیافته (بر مبنای نرخ سود تضمین شده در بازار ۳۰٪)	

جدول شماره (۷)

نحوه انعکاس اوراق مشارکت در صورت‌های مالی سرمایه‌گذار

ریال	سرمایه‌گذاریهای بلندمدت:
۸۱۰,۷۷۰	اوراق مشارکت ۲۰٪ شرکت ب (تخصیص تخفیف بر مبنای نرخ بهره در بازار - ۳۰٪)